

Leefbaarheidsinterventies onder de loep

**Deelrapport 1
Buurtmoestuinen**

Maarten Kwakernaak & Jochum Deuten

Eindrapportage - juli 2025

Deelrapport Buurtmoestuinen

Wat helpt, wat helpt niet?

versie: 7 juli 2025

auteur: Jochum Deuten & Maarten Kwakernaak

1	Vooraf	1
2	Wat maakt een buurtmoestuin?	4
	A. Context.....	6
	B. Vorm, indeling en programmering.....	7
	C. Doel en motivatie	9
	D. Eigenaarschap en organisatie	10
3	Effecten van buurtmoestuinen	13
3.1	Effecten vanuit onderzoek	13
3.2	Ervaren effecten in de drie buurtmoestuinen	15
	Vanuit het veelzijdige karakter	17
	Tegen de achtergrond van.....	17
	Hoe ontmoeting groeit en doet groeien.....	18
	Negatieve effecten	19
4	Investerings voor een buurtmoestuin	21
5	Wat heeft een buurtmoestuin nodig?	2
5.1	Initiatief ondersteunen, niet nemen	2
5.2	Steun van een passende professional	3
5.3	Zicht op de toekomst	5
5.4	Duizend motieven laten bloeien.....	6
5.5	Blijf betrokken	6
6	Referenties	8

1 Vooraf

Op de corporatiebegroting is het de kleinste post: leefbaarheid. Tegelijkertijd kan het voor huurders een groot verschil maken. Zeker in deze tijden nu de leefbaarheid in veel buurten en wijken onder druk staat:

- door stedelijk en rijksbeleid concentreren bepaalde kwetsbare doelgroepen zich in buurten, en dat brengt regelmatig overlast met zich mee in het dagelijks leven;
- keuzes vanuit de onderhoudsbegroting of onzekerheid over herstructurering worden zichtbaar in de staat van het onderhoud van complexen en dit draagt negatief bij aan de leefbaarheid;
- het ontwerp van een complex of buurt blijkt in de praktijk soms niet zo goed uit te vallen en dat moet (blijvend) gecompenseerd worden met beheer en toezicht.

Daarom staat investeren in leefbaarheid weer volop in de belangstelling. Zo ook bij Staedion. Investeren in leefbaarheid wil ze graag zo effectief mogelijk doen. Daarom neemt ze drie verschillende leefbaarheidsinterventies onder de loep:

- buurtmoestuinen,
- nudging en
- een intensieve aanpak bij complex de Struyck.

De eerste interventie betreft een echte investering: er wordt extra kwaliteit toegevoegd om de leefbaarheid te verbeteren. De tweede en derde interventie zijn in zekere zin restaurerend. Ze herstellen kwaliteit; in vastgoedtermen: achterstallig onderhoud moet worden ingehaald om weer aan bepaalde normen te voldoen.

De volgende vragen staan centraal:

- Wat is de waarde van deze inzet?
- Hoe werkt dat precies?
- Waar moeten we als woningcorporatie aan denken, wat is van belang?

In deze rapportage kijken we naar wat buurtmoestuinen kenmerkt, wat ze opleveren, wat er helpt in de ondersteuning en wat juist niet. We geven aanwijzingen voor de betrokken organisaties, en dan in het bijzonder woningcorporatie Staedion, vanuit de buurtmoestuinen zelf. Ook kijken we naar werkzame mechanismen die je zeker moet bewaken, waar het gaat om de ontwikkeling en ondersteuning van buurtmoestuinen.

Over het onderzoek

De focus van dit onderzoek ligt op drie buurtmoestuinen in Den Haag. Deze drie buurtmoestuinen liggen op grond van Staedion, in de woonwijken. Voor dit onderzoek bezochten wij deze buurtmoestuinen en voerden groepsgesprekken met diverse betrokkenen, aangevuld met enkele individuele gesprekken. Deze gesprekken zijn gevoerd vanuit de werkwijze Effectenarena¹, waarin wij met betrokkenen actief op zoek gaan naar de effecten en hoe die in relatie staan tot investeringen.

Tot slot: er is al veel bekend over buurtmoestuinen. Zowel in de internationale, academische literatuur, als door (praktijk)onderzoek naar specifieke tuinen. In dit onderzoek maken we daarom gebruik van de grote hoeveelheid kennis die al bestaat over buurtmoestuinen: we bouwen voort op wat al bekend is en verwijzen naar relevante studies.

¹ Meer informatie: www.effectenarena.nl

Selectie buurtmoestuinen

In overleg met medewerkers van Staedion en betrokkenen van de gemeente Den Haag en Fonds 1818 zijn drie moestuinen geselecteerd:

- de Mengelmoestuin;
- de moestuin bij Woonstede/Middenstede;
- de Stadsoase Spinozahof.

Hiernaast is een kort overzicht te vinden van deze tuinen. In de selectie hebben wij rekening gehouden met diversiteit in omvang, hoe de tuin georganiseerd is en hoe toegankelijk de tuin is.

Overzicht van de drie buurtmoestuinen			
	Mengelmoestuin	Woonstede/Middenstede	Stadsoase Spinozahof
Locatie	Zuidwest	Zuidwest	Centrum
Bestaat sinds	Ca. 4 jaar	Ca. 8 jaar	Ca. 10 jaar
Initiatief destijds	Vanuit netwerk van 'buurtmoeders' (met steun van professionals)	Vanuit een buurtbewoner	Vanuit buurtbewoners, met steun professionals
Bewonersgroep en organisatie	Bestaand informeel netwerk in de buurt	Losse groep burens, die elkaar steeds beter leert kennen	Grote en diverse groep bewoners, die binnen de tuin een gemeenschap hebben gevormd ('community'),
Aantal tuiniers	Ca. 26	Ca. 12/13	Ca. 100

2 Wat maakt een buurtmoestuin?

Buurtmoestuinen onderscheiden zich van ‘gewone’ moestuinen en volkstuinten. Het belangrijkste verschil is dat buurtmoestuinen gemeenschappelijk worden gedragen door mensen die wonen in de directe omgeving van de tuin. De grond is over het algemeen eigendom van de gemeente of een woningcorporatie en de tuinen worden meestal gesteund door fondsen en subsidies. Het *ervaren* eigenaarschap ligt bij buurtmoestuinen juist bij bewoners (Ferris et al., 2002). Buurtmoestuinen hebben hiermee potentiële maatschappelijke effecten die andersoortige moestuinen niet hebben, doordat bewoners een plek hebben waar ze zich gezamenlijk verantwoordelijk voor voelen, waar je mensen ontmoet met gelijke interesses en gezamenlijk activiteiten onderneemt (Kieft & Hassink, 2004). Buurtmoestuinen fungeren dus niet alleen als plek om je eigen groenten te verbouwen, maar zijn ook bedoeld als ontmoetingsplaats, om cohesie te versterken en vervreemding en eenzaamheid te verminderen. Het zijn, met andere woorden, tuinen in de bebouwde omgeving met een collectief, sociaal element (Veen, 2015).

Buurtmoestuinen door de jaren heen

Buurtmoestuinen zijn geen nieuw fenomeen. Buurtmoestuinen bestonden in Europa al tijdens en na de twee wereldoorlogen. Niet alleen om voedselvoorziening te verbeteren, maar ook om sociale relaties en onderlinge steun te stimuleren (Armstrong, 2000). Buurtmoestuinen bestaan dus al lange tijd, maar de doelgroep door de jaren heen is veranderd. Vroeger waren het arbeiders die de groente nodig hadden om hun gezinnen te voeden (tot pakweg 1970), waarna recreatief tuinieren steeds meer opkwam (1960-1970). In de jaren 70 en 80 ontstond de trend van moestuinieren in de stad vanuit idealistische groepen. In de periode 1980-1995 keerden de ‘nutstuinen’ terug door de komst van grote groepen arbeidsmigranten. De afgelopen jaren is er opnieuw een nieuwe ‘doelgroep’ van met vaak jonge, welgestelde moestuiniers die betrokken zijn bij buurtmoestuinen onder de noemer ‘urban farming’ (Van den Bout, 2013). Maar de groep mensen betrokken bij buurtmoestuinen is divers en mensen hebben diverse motivaties om betrokken te zijn bij een buurtmoestuin.

Hoewel er dus een aantal elementen zijn die alle buurtmoestuinen kenmerken en onderscheiden van ‘gewone’ moestuinen, bestaan er ook binnen de categorie buurtmoestuin grote verschillen. Op basis van literatuur, gesprekken met experts en bezoeken aan de drie buurtmoestuinen onderscheiden we **vier groepen factoren** die bepalen hoe een buurtmoestuin werkt, hoe deze eruit ziet en ook bepalen welke effecten een buurtmoestuin op de leefbaarheid kan hebben.

Deze factoren samen ‘maken’ de buurtmoestuin. Ze zijn belangrijk voor financiers en grondeigenaren, omdat ze bepalend zijn voor de mogelijke effecten op leefbaarheid (Ghallab, 2024). Hieronder werken we deze bepalende factoren uit, en gaan we in op hoe deze zijn ingevuld voor de drie onderzochte buurtmoestuinen in Den Haag.

Bepalende factoren			
A. Context	B. Vorm, indeling en programmering	C. Doel en motivatie	D. Eigenaarschap en organisatie
<ul style="list-style-type: none"> • Samenstelling buurt • Sociale basis (bestaande netwerken) • Locatie • Omvang • Tijdelijkheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Indeling/verdeling kavel • Binnenruimtes (accommodatie) • Toegankelijkheid • Werkvorm • Activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> • Doelstellingen • Campagne motivaties 	<ul style="list-style-type: none"> • Coördinatie • Werving • Financiering • Eigenaarschap

A. Context

Hoe een buurtmoestuin functioneert en welke effecten deze kan hebben, is sterk afhankelijk van de lokale context waarin deze buurtmoestuin wordt ontwikkeld. Wanneer een buurtmoestuin wordt opgezet of wordt ondersteund, moeten we beginnen bij deze contextuele factoren: waar kunnen we op (voort)bouwen?

We onderscheiden zes contextuele factoren.

- **Samenstelling buurt:** wat is de demografie en sociaal-economische situatie van de buurt?
- **Sociale basis:** wat zijn de bestaande netwerken (cohesie) in de buurt; is er al een actieve, levendige gemeenschap of is er nog weinig sociaal contact in de buurt? welke behoefte hebben bewoners?
- **Locatie:** de ligging van de tuin, t.o.v. bebouwing en betrokkenen; woon je 'boven' je moestuin en heb je er dagelijks zicht op, of ligt het een stukje verderop? is er niet te veel schaduw van gebouwen of bomen? is het goed inpasbaar in het openbare groen: blijft er nog een grasveld over?
- **Omvang:** hoe groot is het stuk grond?
- **Tijdelijkheid:** is de buurttuin er voor de lange of korte termijn? is de tuin er tijdelijk in afwachting van bebouwing of mag deze blijven voor de langere termijn?

In de drie onderzochte buurtmoestuinen zijn er duidelijk verschillende contexten.

A. Context

Mengelmoestuin

Tussen woongebouwen, in de openbare ruimte. In een buurt met veel diversiteit, hoge kwetsbaarheid, veel armoede. Tijdelijk, totdat herstructurering plaatsvindt.

Woonstede/ Middenstede

Tussen woongebouwen, in de openbare ruimte. In een buurt met veel diversiteit, hoge kwetsbaarheid, veel armoede.

Stadsoase Spinozahof

In een verder heel drukke omgeving (centrum) waar weinig openbaar groen is, veel diversiteit in bevolking. Voor langere tijd, maar niet permanent (woonbestemming) en elk jaar opnieuw overwogen.

B. Vorm, indeling en programmering

Een moestuin kan vele vormen en maten aannemen. De aanpak en effecten worden ook hierdoor sterk bepaald: een stukje land met tien individuele moestuintjes zal immers een heel ander effect hebben dan een perceel met gemeenschappelijke tuinen en een gebouw met keuken. Bij sommige buurtmoestuinen vinden bovendien activiteiten plaats, naast het tuinieren zelf. Soms alleen in de zomer, soms het hele jaar door. Heel bepalend is ook of de tuin toegankelijk is voor de hele buurt, of alleen voor tuiniers zelf: is de tuin omheind of open? We onderscheiden vijf vormfactoren, die medebepalend zijn voor wat er gebeurt in de tuin en welke effecten het kan hebben.

- **Verdeling kavel:** in hoeveel tuintjes wordt het verdeeld? Is er één kavel voor iedereen, voor elk een stukje of een combinatie van beide?
- **Ruimte voor ontmoeting:** zijn er gemeenschappelijke ontmoetingsplekken, binnen en/of buiten?
- **Toegankelijkheid:** wie mag naar binnen? Is de tuin omheind?
- **Werkvorm:** hoe ziet werken op de tuin eruit? zijn er functies verdeeld?
- **Activiteiten:** wat wordt er georganiseerd op de tuin? Ook voor niet-tuiniers?) Is er ook leven op de tuin in de koude maanden?

De ontwikkeling van een buurtmoestuin vraagt om keuzes rondom de vorm, indeling en programmering, deels bepaald door de context (zie A). De drie buurtmoestuinen die wij bezochten kennen verschillen in vorm:

B. Vorm (indeling en programmering)

Mengelmoestuin	Woonstede/ Middenstede	Stadsfase Spinozahof
Eén zijde gebouwen, andere zijden open, lage afbakening tuinen	Twee zijden gebouwen, één zijde hek, één zijde hek met opening	Hek (waar je doorheen kunt kijken), dat op slot gaat
Individuele tuinen	Lage afbakening tuinen	Betrokken bewoners hebben toegang
Met groen, dat gemeenschappelijk gebruikt wordt, ingericht met eigen picknickbanken voor algemeen gebruik	Individuele tuinen Met groen, dat gemeenschappelijk wordt gebruikt, met picknickbank.	Individuele en gemeenschappelijke tuinen Gemeenschappelijke ruimtes, waaronder een keuken
Opslagruimte en keukentje voor tuiniers		
Naast buurtmoestuin is er nog veel grasveld over voor ander gebruik		

Deze drie buurtmoestuinen hebben afgescheiden tuintjes die bewoners zelf bijhouden. Bewoners kiezen zelf wat ze verbouwen en hoe ze het bijhouden; hoewel er wel regels zijn over bijvoorbeeld bestrijdingsmiddelen. In de Stadsoase Spinozahof zijn er ook echt gemeenschappelijke tuinen. Dat was ook vanuit schaarste: er was niet genoeg ruimte om iedereen een individuele tuin te kunnen bieden. Bij de Mengelmoestuin was er in het verleden een gemeenschappelijk deel, maar daar is men mee gestopt. Hun conclusie: een gemeenschappelijke tuin moet je alleen doen, wanneer bewoners dat echt willen.

De drie bezochte buurtmoestuinen zijn ook verschillend in de mate waarin zij toegankelijk zijn.

- De Mengelmoestuin ligt open in de openbare groenruimte, tussen de wooncomplexen;
- Woonstede/Middenstede ligt besloten, met aan twee zijden wooncomplexen en aan een andere zijde een afgesloten hek. De laatste zijde is ook afgesloten met een hek, waarin zich wel een open doorgang bevindt waardoor de tuin 'vrij' toegankelijk is;
- de Stadsoase Spinozahof kan afgesloten worden, en dat gebeurt ook als geen betrokkenen met toegang aanwezig zijn op de tuin. Dat zijn overigens niet alleen tuiniers, maar ook andere buurtbewoners die betalend 'lid' zijn van de tuin.

De mate van openheid is een afweging tussen...

- de kans op vernieling en diefstal van de oogst (zie ook 5.2);
- de toegankelijkheid voor andere bewoners (die niet deelnemen) en daarmee de kans op lichte ontmoeting tussen bewoners (even een praatje maken) en
- de mogelijkheden die de plek biedt.

Bij elke moestuin valt die afweging anders uit. Daar is geen gouden regel voor, zo lijkt het.

In Woonstede/Middenstede viel ooit een boom op een hek, waardoor de tuin opeens vanuit meer kanten open was. Dat leidde tot zorgen bij de tuiniers: komen geen ongewenste bezoekers de tuin binnen? In overleg met de coördinator van de buurtmoestuin is het spijlenhek niet teruggeplaatst, maar is een eetbare heg geplaatst, om toch een gevoel van beslotenheid te geven. In de Stadsoase Spinozahof is men sterk van overtuigd dat de beslotenheid van de tuin bijdraagt aan de kwaliteit: hierdoor is het er veilig en blijft het netjes.

In alle drie de tuinen is de mogelijkheid om samen te komen, om even samen koffie of thee te drinken. Dit is voor bewoners een belangrijke verbindende factor, wat de buurtmoestuin onderscheidt van een 'gewone' tuin. Om de oogst te bekijken en te delen. En om een praatje te maken, dat soms leidt tot een serieus, waardevol gesprek.

C. Doel en motivatie

Buurtmoestuinen worden met verschillende redenen ontwikkeld, en bewoners doen vanuit verschillende motivaties mee. De initiatiefnemer(s) en financier hebben vaak een bepaald doel voor ogen met de tuin. Bijvoorbeeld doelen rondom het bevorderen gezondheid, sociale samenhang of inwonerparticipatie. Deze doelen en motivaties werken door in de hiervoor genoemde factoren rond B: Vorm, indeling en programmering en de hierna genoemde factoren rond D: Eigenaarschap en organisatie.

De mate van en wijze waarop er ‘campagne’ wordt gevoerd om deze doelen te communiceren, heeft invloed op wie zich aangesproken voelt en welke bewoners zich aan de tuin zullen verbinden. Dit kan ook negatieve invloed hebben op inclusie: Spierings et al. (2016) benadrukken dat buurtmoestuinen zo zelfs kunnen bijdragen aan het versterken van scheidslijnen.

Ook voor tuiniers zelf verschillen de motivaties. Van den Boom (2013) kwam in een onderzoek naar buurtmoestuinen in Amsterdam een groot aantal motivaties tegen, variërend van duurzaamheidsoverwegingen tot het versterken van sociale cohesie (zie figuur). In verschillende onderzoeken worden deze motivaties in twee categorieën ingedeeld: sociale motivaties en motivaties rondom het tuinieren zelf. (Veen, 2015, Glover et al., 2004). Wanneer men vanuit sociale motivaties deelneemt,

gaat het vaker om bewoners die vlakbij de tuin wonen; bij motivaties rondom het tuinieren zelf zijn mensen bereid verder te reizen naar de buurtmoestuin. Sociale motivaties en motivaties rondom tuinieren overigens prima samengaan. Maar wanneer mensen vooral komen voor de sociale contacten, zullen de sociale effecten ook groter zijn (Ghallab et al, 2024).

Type moestuinierder	Waarden/redenen voor tuinieren
Food movement	Gezond voedsel Duurzaamheid Lokale voedselproductie
Commercieel doeleinde	Professioneel produceren voor consument (verkoop of horeca) Winstoogmerk
Hobbyisme	Lekker buiten zijn Plezier halen uit tuin
Faciliterend/support	Professionele hulp en ondersteuning (kennis) bieden aan tuinierders
Gezelligheidsaangelegenheid (sociale functie)	Gezelligheid met buurtgenoten Sociale cohesie Buurtverbetering
Educatief	Mensen leren over herkomst en waarde van voedsel Onderwijzen over gezond voedsel Onderwijzen over natuur

Type moestuinierders in Amsterdam naar beweegreden voor tuinieren.

Beweegredenen voor tuinieren in buurtmoestuin (Van den Boom, 2013)

Ook in de drie buurtmoestuinen in Den Haag die wij bezochten geven bewoners verschillende motieven om zich in te zetten voor een moestuin:

- een ontmoetingsplek voor de buurt creëren, nieuwe wijkbewoners leren kennen: “we zochten een plek, ook om af te spreken”;
- bestrijden van eenzaamheid: “we wilden iets doen aan ontmoeting, ook voor bewoners die eenzaam zijn en hun woning niet uitkomen”;
- natuur en buitenruimte ervaren en benutten, in een omgeving waar veel verstaand is en waar veel mensen ‘op kantoor’ werken;
- creëren van een omgeving van rust, sereniteit en bezinning, in een buurt waar het leven haastig is;
- voedselbewustzijn vergroten: “het is goed als onze kinderen leren dat voeding niet van de supermarkt komt”;
- werken aan groenbehoud en -gebruik: een groene plek die niet gebruikt wordt, gebruiken.

D. Eigenaarschap en organisatie

In de literatuur en in de diverse interviews komt steeds naar voren dat het van groot belang is hoe en wie er eigenaarschap ervaart en hoe de buurtmoestuin ‘gerund’ wordt: de initiatiefnemer/’trekker’ heeft een grote rol in of de buurtmoestuin tot bloei komt en of men aangehaakt blijft (Ghallab, 2024). Daarmee zijn ook de effecten voor een groot deel afhankelijk van wie aanjaagt en hoe dit gebeurt, hoe tuiniers en vrijwilligers geworven worden. Maar ook wie zich mede-eigenaar voelt is van belang: als men eigenaarschap ervaart, zal dan meer commitment tonen en zorg dragen voor de tuin. In buurtmoestuinen met een gemeenschappelijke moestuin, is ook van belang hoe het voedsel verdeeld wordt: is hier een activiteit aan gekoppeld, wordt voedsel misschien wel aan mensen in armoede verstrekt? En tot slot is het van belang hoe de tuin gefinancierd wordt. Is er sprake van subsidie en moet dit elk jaar opnieuw aangevraagd worden? Leveren tuiniers zelf een financiële bijdrage?

We onderscheiden vier factoren rondom organisatie en eigenaarschap:

- **Coördinatie:** wie stuurt aan/jaagt aan? Is er professioneel sociaal werker betrokken?
- **Werving:** hoe worden mensen benaderd? wie wel/wie niet?
- **Financiering:** wie betaalt (niet)?
- **Eigenaarschap:** wie is werkelijke en geestelijke eigenaar?

In de drie tuinen die wij bezochten is het eigenaarschap en de organisatie verschillend:

Mengelmoestuin	Woonstede/ Middenstede	Stadsoase Spinozahof
Begeleiding door medewerker Groene Matties.	Begeleiding door tuinopbouwwerker.	Begeleiding door coördinator.
Informele, hechte groep van bewoners ('buurtmoeders') Met een tuincommissie van ca. 6 personen, onder begeleiding van een medewerker van Groene Matties.	Lossere groep bewoners, met groeiende verbinding, ondersteund door professional	'Organische samenwerking', maar met regels. 'Afdelingen'/ werkgroepen voor compost, klussen, keuken, grasmaaien, etc.

Bij de start van een buurtmoestuin moeten drie dingen geregeld worden qua eigenaarschap en organisatie.

- De **grondeigenaar** (woningcorporatie/gemeente) moet toestemming geven. Dat was soms even zoeken, maar uiteindelijk bij geen enkele moestuin een grote horde.
- **Medebewoners** die zich voor de moestuin willen inzetten. Dat kan bijvoorbeeld door aan te bellen in de omliggende flats: "Mag het onder je flat? En: wil je meedoen?" Ook via het persoonlijke netwerk werden bewoners betrokken.
- **Materiaal** om de tuin aan te leggen: (betere) grond, afscheidingen, een waterpunt, een materiaalhok, een picknickbank, ... Of financiën om dit materiaal aan te schaffen (bijv. vanuit fonds 1818 of Stichting Wijkz).

De beginfase is niet de makkelijkste fase.

- De groep initiatiefnemers kan in het begin nog klein zijn.
- Er moet veel geregeld worden, terwijl het resultaat nog niet zichtbaar en onzeker is (wanneer de moestuin er eenmaal ligt is het veel makkelijker om in te stappen).
- Het aanleggen en onderhouden van een moestuin vraagt de nodige kennis: "Niemand had groene vingers. Dat hebben we geleerd. Ze [de begeleidende professional] heeft uitleg gegeven."
- Tijdens de initiatiefase kan er weerstand ontstaan: buurtbewoners zien hun directe omgeving veranderen. Daarbij kunnen ze zorgen hebben, zo blijkt. Ze weten niet wat het gaat brengen. Gaat het tot overlast leiden? Gaat de groenstrook verrommelen, direct onder mijn balkon? Moet ik meebetalen aan de kosten, voor bijvoorbeeld het water? Kunnen kinderen nog wel spelen op het gras? Dan

kan een professional (of bewoners zelf) de bedoeling nog eens uitleggen.

Bij de ene tuin vroeg dit “3 jaar zelf knokken”. Bij de andere tuin ging dat een vrij soepel omdat via-via al snel de juiste begeleidende professional gevonden werd, die eerder met het bijltje gehakt had. Zij kon een plan en begroting maken. En wist hoe de woningcorporatie benaderd moest worden voor toestemming en steun. Daarom is begeleiding van een professional ook heel welkom in deze fase, zeker wanneer bewoners zelf de weg bij gemeenten en woningcorporaties niet kennen. Ondersteuning is van belang om vlot van idee tot uitvoering te komen.

Samen een moestuin onderhouden vraagt ook iets van organisatie. Dat kan licht en informeel: via een groepsapp. Maar als er meer gebeurt (zoals activiteiten of verhuur van een accommodatie) dan vormt zich een ‘commissie’; een groep bewoners die de coördinatie en organisatie op zich neemt. De samenwerking wordt daarmee al iets formeler.

De Stadsouse Spinozahof onderscheidt zich van de andere tuinen. De tuin bestaat al langer en is duidelijk doorgegroeid. Bovendien is de Stadsouse Spinozahof meer dan alleen een buurtmoestuin: het wordt omschreven als een Voedselverbindingsplek en kent een hoge mate van organisatie.

- de Stadsouse Spinozahof heeft een stichting, als rechtsvorm;
- er zijn diverse werkgroepen, die een eigen verantwoordelijkheid hebben;
- er zijn kassen en er is een gezamenlijke ruimte, die ook actief beheer vraagt. Deze moet onderhouden worden, brengen kosten met zich mee en deze wordt ook verhuurd aan derden². Bovendien wordt vanuit ‘de Buurtschuur’ gereedschap uitgeleend aan buurtbewoners. Ook dit vraagt coördinatie.
- er vinden zeer regelmatig activiteiten plaats³, zoals versmarkten en eet-activiteiten.

² zie ook: <https://www.stadsoasespinozahof.nl/voor-organisaties/>

³ zie ook: <https://www.stadsoasespinozahof.nl/agenda/>

3 Effecten van buurtmoestuinen

Na het bezoek van drie moestuinen is duidelijk dat het een bijzondere ‘leefbaarheidsinterventie’ betreft. De buitenstaander ziet vooral het resultaat: de tuin. In volle glorie, op een mooie, zonnige zaterdagmiddag in het voorjaar. Of in ruststand, op een sombere winterdag. Maar in gesprek met bewoners komt de sociaalmaatschappelijke waarde naar voren. Deelnemende bewoners zijn bijzonder betrokken bij de moestuin. Ze weten goed over te brengen wat de moestuin voor hen betekent. En dat blijkt een bijzondere, rijke waaier aan effecten op te leveren voor het welzijn van bewoners en de levendigheid van de gemeenschap. In dit hoofdstuk geven we eerst een indruk van wat voor effecten buurtmoestuinen kunnen hebben, op basis van bestaand onderzoek. Daarna gaan we in op de effecten die ervaren worden in de drie buurtmoestuinen in Den Haag.

3.1 Effecten vanuit onderzoek

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat buurtmoestuinen effecten op leefbaarheid kunnen hebben. Buurtmoestuinen kunnen een positieve bijdrage leveren aan de uitstraling van de buurt, doordat er bewust ruimte vrijgehouden wordt voor groen en vrij zicht. Ook kan een buurtmoestuin eraan bijdragen

dat voedsel betaalbaarder wordt voor bewoners met beperkte financiële middelen, met mogelijk positieve gevolgen voor de fysieke gezondheid (Ferris et al., 2002). Ook kunnen er effecten zijn op mentale gezondheid, doordat ontspanning bij het tuinieren kan bijdragen aan psychisch herstel, bijvoorbeeld na overspannenheid (Kieft & Hassink, 2004).

Uit de meeste landelijke en internationale onderzoeken komen echter vooral effecten naar voren rondom ontmoeting, verbinding en sociale cohesie. Uit een onderzoek naar buurtmoestuinen in Rotterdam blijkt bijvoorbeeld dat deze tuinen kunnen bijdragen aan ontmoeting tussen bewoners in de buurt (horizontale cohesie) en binding met de wijk (verticale cohesie). Ontmoeting vond daar plaats verschillende manieren: tussen tuiniers tijdens het werken in de tuin en rond het verdelen van de oogst, maar ook door passanten, wanneer het gaat om openbaar toegankelijke tuinen. Ook kunnen buurtmoestuinen fungeren als plek waar activiteiten plaatsvinden voor buurtgenoten, zoals koken en eten op de tuin. De mate waarin de buurtmoestuin voor een bredere groep bewoners van betekenis is, is afhankelijk van programmering en doelen: is de buurtmoestuin gericht op

alleen de tuiniers, of worden ook andere bewoners actief betrokken en uitgenodigd (Glover et al., 2004)?

Veen (2015) concludeert dat buurtmoestuinen eigenlijk altijd effect hebben op sociale samenhang, zolang zij inderdaad voldoen aan de definitie van een buurtmoestuin (zie H2).

“In alle buurttuinen ontmoeten deelnemers elkaar, leren ze elkaar kennen en hechten ze waarde aan deze contacten. Daarom concludeer ik dat buurttuinen sociale cohesie bevorderen.”

Dit betekent echter niet dat buurtmoestuinen per definitie positieve sociale effecten hebben op *alle* (groepen) bewoners in de buurt. Betrokkenen bij een buurtmoestuin blijken niet altijd een brede afspiegeling van de wijk te vormen (Ghallab, 2024). Bij sociale verbindingen die ontstaan in buurtmoestuinen gaat het vaak om ‘bonding’: verbinding van mensen van gelijke kenmerken. Maar soms wordt ook juist actief ingezet op het ‘bridgen’ van groepen die elkaar normaal gesproken niet snel zullen treffen (Firth et al., 2011). Dit vraagt echter actieve inzet: waar er sprake is van ‘bridging’ is daar vaak heel bewust en actief op ingezet. In een onderzoek in Amsterdam bleek dat bij buurtmoestuinen waar sprake is van hogere mate van diversiteit, dit vaak gestimuleerd is vanuit gemeentelijk beleid en/of organisaties (Van den Bout, 2013). Gebeurt dit niet, dan

zijn buurtmoestuinen vaak voorbehouden aan de stedelijke middenklasse (Spierings et al., 2016).

Mogelijke negatieve effecten

Onder bepaalde omstandigheden kan een buurtmoestuin weinig, geen of zelfs negatieve impact op leefbaarheid hebben, wanneer deze bijvoorbeeld een wij/zij gevoel oproepen, of rommelig worden beheerd/ingericht. Socioloog Uitermark (2012) ziet bovendien risico’s in zelforganisatie van tuinen door bewoners: dit zou tot gevolg kunnen hebben dat er een weinig diverse groep tuiniers betrokken raakt. ‘Wie zelforganisatie echt wil bevorderen, tekent voor segregatie en ongelijkheid.’ Met name ouderen en mensen met een migratieachtergrond zijn hierdoor vaak ondervertegenwoordigd, bleek uit een evaluatie van Rotterdamse stadslandbouwprojecten (Bronsveld, 2014).

Een buurtmoestuin kan dus een plek zijn waar men elkaar ontmoet, waar verbinding en cohesie plaatsvindt. Maar het kan ook een plek zijn waar alleen specifieke groepen bewoners zich thuis of welkom voelen. In dat geval zijn de sociale effecten voor direct betrokkenen positief, maar kan de effecten op de leefbaarheid juist negatief uitpakken: collectief bestemde ruimte wordt dan geclaimd door een grotendeels gelijksoortige groep bewoners. Het voorkomen van dergelijke effecten vraagt de aandacht van initiatiefnemers en financiers,

waaronder woningcorporaties. Actieve betrokkenheid van sociaal werkers kan bijdragen aan inclusiviteit van de betrokkenen rondom een buurtmoestuin.

3.2 Ervaren effecten in de drie buurtmoestuinen

In de gesprekken met bewoners/tuiniers en enkele betrokken professionals wordt zeer een uiteenlopende waaier van effecten benoemd. Ze vertellen wat de tuin voor henzelf betekent, maar ook wat zij zien bij anderen.

Op de volgende pagina presenteren we de genoemde effecten.

- De effecten die de bewoners uit de drie tuinen noemen, zijn bij elkaar genomen, waarbij in de uitwerking zoveel mogelijk de woorden van de bewoners zijn gebruikt.
- Het zijn effecten die *kunnen* optreden. Ze zullen niet door elke deelnemende bewoner zo ervaren worden.
- De effecten zijn ten behoeve van het overzicht gebundeld in effectgroepen. Die effectgroepen vertonen ook weer een onderlinge samenhang.

In de daarna volgende paragrafen geven we ook meer achtergrond bij:

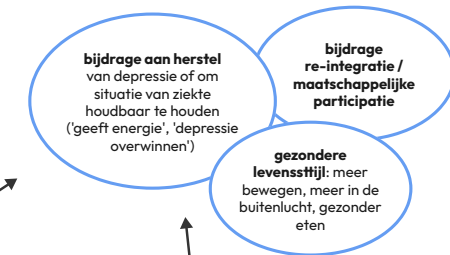
- we belichten het veelzijdige karakter;
- benadrukken de situatie zonder moestuin,
- lichten de rol van 'ontmoeting' eruit en
- staan stil bij de mogelijke negatieve effecten.

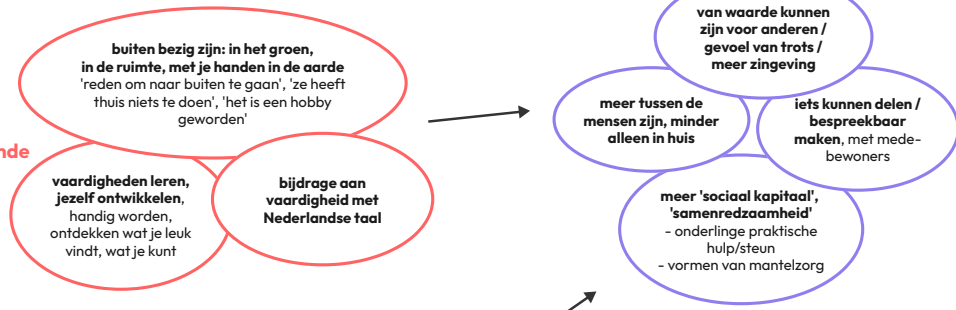
effecten in het persoonlijk netwerk van deelnemende bewoners

effecten (mentale) gezondheid van deelnemende bewoners

effecten voor persoonlijke ontwikkeling van deelnemende bewoners

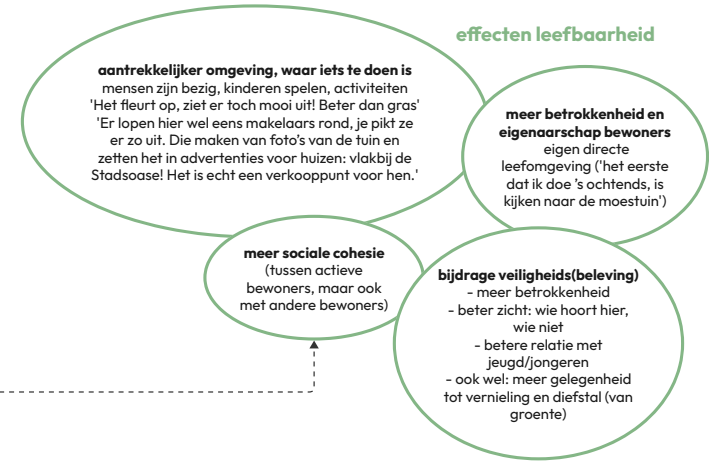
effecten op toegang tot gezond voedsel

effecten voor gemeenschapsvorming

effecten leefbaarheid

Vanuit het veelzijdige karakter

In de uitwerking van de effecten wordt ook duidelijk waarom er zoveel verschillende effecten gerapporteerd worden. Dat heeft alles te maken met het veelzijdige karakter van een buurtmoestuin en de grote verschillen die er tussen buurtmoestuinen bestaan:

- het biedt een goede aanleiding om laagdrempelig contact te maken; ook met passerende buurtbewoners’;
- het is in de open lucht (“een plek om ver te kijken, fysiek en geestelijk”);
- het brengt mensen in contact met groen en natuur: met planten, met de grond, met de aarde, ...;
- het biedt ritme: de tuin heeft regelmatig zorg nodig en het beweegt mee met de seizoenen;
- het nodigt uit om actief bezig te zijn, en te blijven (“je ziet dingen staan waaraan je hebt gebouwd, waar je naam op staat.”);
- het gaat om langdurige betrokkenheid, over een langere periode, waardoor effecten kunnen groeien: “We groeien met elkaar, net als de plantjes.” “We hebben veel meegemaakt met elkaar.”;
- het nodigt uit voor persoonlijke ontwikkeling: het vraagt vaardigheden, je wordt er steeds beter in en je kunt leren van elkaar;
- het zorgt voor tastbaar resultaat, dat je kunt (laten) zien, dat je kunt opeten, dat je kunt delen;

- je hebt iets voor jezelf, maar er is toch iets gezamenlijks;
- het is nabij, het is bij de deur of om de hoek. Dat maakt het laagdrempelig om aan de slag te gaan en ook passend voor mensen die minder mobiel zijn.

Tegen de achtergrond van...

Wanneer we spreken over effecten, maken we in wezen een vergelijking. We zetten twee verschillende situaties naast elkaar en zien een verschil: het effect. Wanneer bewoners spreken over de effecten van een buurtmoestuin, maken ze vaak een vergelijking met een situatie zonder moestuin (in termen van evaluatieonderzoek: het nulalternatief). Die kent men vaak nog, of kan men zich goed voorstellen. Die achtergrond is van belang om de waarde van de effecten te schatten. Bewoners...

- wonen soms in een woning met geen of weinig buitenruimte, en zonlicht;
- wonen in een kleine woning, waar niet zomaar ruimte is voor hobby’s zoals klussen of tuinieren;
- spreken elkaar niet vanzelf en komen niet snel uit hun eigen ‘bubbel’;
- ervaren maatschappelijke druk (bijv. hard moeten werken, lastig ‘om mee te doen’);
- hebben niet altijd de mogelijkheid om er op uit te trekken, op vakantie te gaan of een groene omgeving op te zoeken;

- wonen in een stedelijke omgeving, met veel steen en weinig/eentonig groen en weinig vrij zicht;
- wonen aan/rond een binnenplaats, waar weinig gebeurt en die anoniem aanvoelt.

Hoe ontmoeting groeit en doet groeien

Aansluitend op andere onderzoeken zien we dat de buurtmoestuinen bijdragen aan ontmoeting. De moestuiniers kunnen goed aangeven hoe dat in de praktijk werkt en wat de waarde daarvan is. Een bewoner beschrijft heel treffend de beginsituatie: “Ik woon hier al twintig jaar, maar mensen dachten dat ik nieuw [in de buurt] was!”

Door de moestuin ontstaat er contact, tussen de afgebakende groep deelnemende bewoners die samen iets ondernemen. De bewoners van een moestuin tekenen precies uit hoe dat gaat in de praktijk. De anderen zijn aanwezig, en hebben thee gezet en hebben hapjes. Ze bellen of appen je: kom je ook? En dan kom je toch maar: “Voor hen ga je dan. En voor je het weet blijf je zitten, ben je afgeleid. En heb je een goed gesprek.” “Je hoort dingen over de wijk, je krijgt informatie.”

De ontmoeting wordt gaandeweg intenser: “We delen lief en leed.” “Er komen dingen op tafel. Het wordt bespreekbaar. Er wordt geluisterd. En dan kun je misschien helpen. Je krijgt steun van elkaar [bijvoorbeeld toen een familielid overleed].”

Er ontstaat gaandeweg ook ruimte voor andere effecten, zoals elkaar vooruit helpen (met informatie of praktische hulp), het van betekenis kunnen zijn voor een ander, het vinden van vrienden. Zo groeit positief contact tussen de moestuiniers tot het ontstaan van een betrokken gemeenschap binnen de buurtmoestuin.

Hoewel ontmoeting vooral wordt aangewakkerd tussen de moestuiniers zelf, ontstaat ook contact met andere bewoners, die niet deelnemen. Zie zien iets ontstaan onder hun balkon. Ze staan stil om te kijken. Het leidt tot een praatje. Bewoners leren elkaar van gezicht kennen. In de academische literatuur noemt men dit ‘publieke familiariteit’. Een vorm van lichte ontmoeting die van waarde is voor bewoners om zich thuis en veilig te voelen in de eigen woonomgeving.

Soms is dat opstap voor bewoners om ook zelf actief te worden en een deelnemende bewoner te worden. En mee te groeien met de intensievere vorm van ontmoeting en daar de effecten van te ervaren. Zo beschreef een bewoonster dat ze in eerste instantie schrok dat het groene grasveld voor haar woning omgeploegd werd. Ze werd er boos van. Want met een drukke baan, wil je thuis rust. Na een gesprek met een van de initiatiefnemers begreep ze beter wat de bedoeling was. En werd ze eigenlijk zelf ook enthousiast. Ze heeft nu een eigen moestuin. En door het contact met andere bewoners weet ze

nu ook veel beter wat er leeft in de buurt. Ze is meer betrokken. Tijdens de ramadan wil ze graag voedsel delen. Voorheen vond ze het lastig om daar in de buurt een bestemming voor te vinden. Door het drukke werk was ze toch vooral met zichzelf en haar gezin bezig. Nu weet ze precies bij wie dat goed terecht komt. “Ik zie nu dat mensen echt arm zijn. Of eenzaam. Ik wist niet eens dat er armoede was.”

Negatieve effecten

Zoals ook al uit de literatuur bleek, kunnen er ook negatieve effecten optreden rond buurtmoestuinen: ook in de moestuin is het niet altijd ‘rozengeur en maneschijn’. Op drie fronten zijn er wel eens negatieve effecten, geven bewoners aan.

- Verandering van leefomgeving
Soms zijn enkele bewoners niet blij met de moestuin ‘onder hun balkon’. Dit lijkt vooral te spelen in de eerste fase van aanleg. Dat kan ertoe leiden dat de moestuin net anders wordt aangelegd. Of dat de begeleider of een initiatiefnemer contact zoekt en de bedoeling goed uitlegt dat met name de fase van aanleg extra overlast veroorzaakt. Na de aanleg treedt er gewenning op, en ontstaat regelmatig waardering voor de moestuin.
- Wrijving/conflicten tussen deelnemers
Soms is er onderlinge wrijving tussen deelnemende bewoners. Niet ieder heeft dezelfde stijl van moestuinieren. En daar kun je onderling last van hebben. Soms is sprake

van ‘landje pik’. Maar bewoners komen daar ook wel weer uit. Het is ook te zien als een vorm van ‘ontmoeting’. Want als je er samen uit komt, leer je elkaar ook weer beter vinden. Een begeleidende professional is dan wel waardevol om op terug te vallen en te voorkomen dat het escaleert. En soms helpen huisregels ook in het voorkomen van dergelijke situaties.

- Vernieling en diefstal
Soms is er sprake van vernieling en diefstal (van oogst). Toch blijft dit binnen de perken. Bewoners vinden dit wel jammer: je werkt weken in de moestuin en dan is opeens de oogst verdwenen. Ze hopen maar dat het terecht komt bij iemand die het echt nodig heeft. Vernielingen komen soms voor. Maar ook dat blijft binnen de perken. Bij een van de moestuinen geeft men aan, dat zij vernielingen mogelijk voorkomen doordat er goed contact is met de jongeren in de buurt, mede door de activiteiten die ze in de zomer soms organiseren.

In de literatuur zagen we dat buurtmoestuinen vaak te maken hebben met een weinig diverse groep tuiniers, waardoor een tuin juist kan bijdragen aan segregatie en ongelijkheid. In de onderzochte tuinen lijkt het tegenovergestelde aan de gang: er is sprake van een zeer diverse groep bewoners. Bij ons bezoek spraken we deelnemers van jong tot oud. Kleine kinderen en tieners die met hun ouders kwamen helpen in de tuin, tot

gepensioneerden. Mensen met diverse culturele achtergronden. Geboren stedelingen en mensen die de rust en ruimte van het platteland soms missen. Zoals in de literatuur al benadrukt werd is actieve inzet op het betrekken van diverse groepen van belang; ook hier heeft dit veel effect gehad en bewoners geven aan veel te danken te hebben aan de betrokken coördinator/opbouwwerker.

4 Investerings voor een buurtmoestuin

Een buurtmoestuin aanleggen en tot groei en bloei brengen vraagt de nodige middelen: financieel en niet-financieel.

Grond ter beschikking (blijven) stellen

Een basisvoorwaarde voor een buurtmoestuin is natuurlijk dat er een plek is. In twee van de drie buurtmoestuinen gaat het om groen tussen woongebouwen, zonder bijzondere bestemming. Bij de Stadsoase Spinozahof is dat anders: de grond heeft nog altijd een woonbestemming en elk jaar wordt opnieuw overwogen wat er met deze grond gaat gebeuren. Dat maakt deze investering elk jaar 'spannend'.

Middelen voor aanleg

Wanneer de toestemming voor gebruik van de grond er is, vraagt een moestuin praktische middelen om van de grond te komen:

- realiseren grondverbetering (saneren, storten van voor tuinieren bruikbare grond);
- aanleggen hekken en paden;
- realiseren van een waterpunt;
- regelen tuingereedschap + berging;
- zorgdragen voor een ontmoetingsplek/picknickplek;
- bouwen van een kas en/of kweekbakken.

Periodieke middelen

Een moestuin heeft vervolgens ook blijvend wat nodig:

- zaden, inclusief wintergoed;
- grondverbetering (compost);
- kleine materialen zoals bamboestokken.

Deze middelen kunnen op verschillende manieren geregeld worden:

- met subsidie van gemeente, particuliere fondsen of woningcorporatie;
- via de begeleidende professional (die actief is met steun van de genoemde partijen, of een andere subsidie);
- incidenteel geld vanuit waarderende of stimulerende prijzen.

Ook bewoners dragen zelf financieel bij aan de buurtmoestuin. Maar om de portemonnee geen drempel te laten zijn gaat dat om niet al te hoge bedragen. Wel zijn er verschillen in wat de tuiniers zelf bekostigen het aanschaffen van bijvoorbeeld zaden en compost.

5 Wat heeft een buurtmoestuin nodig?

In de gesprekken in de buurtmoestuinen en de verdieping in de literatuur geeft inzicht in wat een buurtmoestuin nodig heeft. In dit hoofdstuk komen we tot een aantal reflecties op hoe Staedion de ontwikkeling van buurtmoestuinen kan ondersteunen, om zo bij te dragen aan een betere leefbaarheid van buurten.

5.1 Initiatief ondersteunen, niet nemen

De drie bezochte tuinen zijn ontstaan vanuit het initiatief van bewoners zelf. Waarbij 'organisaties' wel nodig zijn: voor toestemming en voor materiele en morele steun; zeker in de lastige beginfase. Om dat op eigen kracht, via de reguliere loketten te doen blijkt lastig. In de ervaring van een tuin: "Dat is knokken." Daarom helpt het wanneer initiatiefnemers zo snel mogelijk de weg weten te vinden naar een steunende professional.

Een steunende professional kan gevonden worden via bestaande buurtmoestuinen, waar al zo'n iemand actief is en die het mandaat en ervaring heeft om nieuwe initiatieven op te pakken. Dat kan ook via doorverwijzing vanuit organisaties, zoals Staedion, waar bewoners aankloppen. Deze professional

kan ook inschatten en toetsen of bewoners voldoende beseffen waar ze aan beginnen en wat een goede buurtmoestuin vraagt, ook op termijn.

De betrokkenheid van organisaties moet niet zover gaan dat organisaties de tuin zelf initiëren en ontwikkelen, om er vervolgens bewoners bij te vinden: het initiatief moet bij bewoners blijven.

"Ga niet, als organisatie, zelf een tuin beginnen. Bewoners moeten het willen. Zij moeten de kar trekken. En gemeente of corporatie moeten [de kar] duwen, zeker als het trekken even niet meer gaat. Het moet niet andersom worden." (bewoner/moestuinier)

"Een tuin moet uit bewoners komen." (bewoner/moestuinier)

Voor Staedion kan dit betekenen:

- Dat initiatief-nemende bewoners gestimuleerd worden en dat vroege signalen gekoppeld worden aan een ondersteunende professional; weten Staedion-medewerkers naar wie ze moeten doorverwijzen?
 - ook vanuit het besef dat er heel veel ervaring en kennis beschikbaar is;
 - ook vanuit de wetenschap dat het een interventie is die beperkte investeringen vraagt en brede waaier van effecten kan hebben; voor de deelnemende bewoners, maar ook breder voor de buurt;
- Zorg dat praktische zaken snel en soepel geregeld worden: toestemming, de aanleg van een waterpunt. Geef de desbetreffende medewerkers daar mandaat / opdracht voor;
- Dat ze erop let dat in de initiatieffase de directe buurtbewoners goed worden betrokken; dat goed uitgelegd wordt wat de bedoeling is, wat het betekent op korte en langere termijn; dat het plan eventueel aangepast wordt. Zo kan eventuele weerstand ook weggenomen worden.

5.2 Steun van een passende professional

In alle drie tuinen blijkt de ondersteuning van een professional van groot belang. Deze staat niet op de voorgrond, maar maakt wel duidelijk het verschil; in de initiatieffase, zoals hiervoor benoemd, maar ook in de uitvoering.

In de gesprekken en in de literatuur worden verschillende kenmerken van een goede ondersteuner benoemd. Deze steunende professional kan bewoners helpen om bewust om te gaan en keuzes te maken rond de bepalende factoren.

Een professional kan een rol spelen in het ondersteunen van bewoners op verschillende manieren:

- **toegang bieden tot 'systeemwereld'**: bij wie moet je zijn voor toestemming? hoe regel je een subsidie? waar vind je de materialen?
- **zorgdragen voor inclusiviteit**: zonder gerichte inzet is er een risico dat er een weinig diverse groep tuiniers betrokken raakt. Daardoor zou een buurtmoestuin juist kunnen leiden tot vergroten van afstanden in plaats van het overbruggen. Een professional kan bijdragen aan een tuin waar alle bewoners zich welkom voelen en diversiteit bestaat onder de moestuiniers: voor het 'bridgen' van verschillende groepen is vaak gerichte inzet nodig
- **de groepsdynamiek begeleiden**: samen aan de slag in een moestuin leidt ook tot 'gedoe'. Dan is het fijn, als er

iemand is die boven de partijen staat en dat in goede banen kan leiden.

- **praktische dingen regelen:** de aanleg van de tuin faciliteren/begeleiden, gereedschap 'ritselen', een selectie van zaadjes aanbieden die gezaaid kunnen worden op dat moment in het seizoen, in een hoeveelheid die past bij de omvang van de individuele tuinen, etc.
- **bijspringen** als het met de trekkende bewoners even wat minder gaat: "als het nodig is, dat je kan aankloppen", "haar kun je belasten", "ze is ons puntje op 'i'".
- **beschikbaar en benaderbaar zijn** via app, langskomen op momenten dat mensen bezig zijn in de tuin, zoals een zonnige zaterdagmiddag.
- **kennis overdragen** over moestuinieren: wat plant je waar, wat is onkruid, wat doe je in de winter, ... En **soms streng zijn en sturen op kwaliteit:** bepaalde gewassen niet zaaien, i.v.m. risico op ziektes, de tuin netjes houden, ook in de winter. "Ze is streng. Het onkruid moet er met wortel uit."
- **het eigenaarschap van het initiatief bij de bewoners laten**, ondanks de betrokkenheid op diverse fronten, zoals hierboven beschreven.

Misschien laat zich deze functionaris het nog het best typeren als 'opbouwwerker met groene vingers'.

Voor Staedion kan dit betekenen:

- Faciliteer deze professionals, of: blijf dat doen. Deze professionals zijn waardevol in de beginfase. Maar een bepaalde mate van betrokkenheid zal structureel nodig blijven, zeker in buurten waar het voor bewoners lastiger is zich te organiseren.
- Doe dat zoveel mogelijk samen met andere organisaties (gemeente, lokale fondsen), ook verbrokkeling tegen te gaan.
- Geef deze professionals de ruimte om 'schaalbaar beschikbaar te zijn' en ook nieuwe initiatieven op te pakken.
- Besef dat het een bijzonder soort vakmanschap vereist dat een reguliere medewerker er niet bij kan doen.

5.3 Zicht op de toekomst

Op twee manieren speelt 'tijdelijkheid' een rol bij de moestuinen, en kan dat een schaduw over een moestuin werpen.

Bij twee van de drie moestuinen speelt een tijdelijkheid van de plek. Die heeft te maken met woningbouwplannen. Bij de ene moestuin leidt dat weinig zorgen omdat het nog ver weg is en er toezeggingen zijn dat de tuin kan blijven bestaan. Bij de ander zijn er wel zorgen over het voortbestaan, wanneer de voorgenomen bouwplannen toch realiteit worden. Bij deze moestuin staat er ook meer op het spel: er is van alles gebouwd op het terrein, er staat een stevige organisatie en alternatieve plekken zijn niet zomaar gevonden in deze buurt. Dat maakt een eventuele afweging over de toekomstige bestemming van deze plek een lastige. Wat weegt zwaarder: een 'stadsoase' met een rijke waaier van effecten, of het toevoegen van woningen, waar nieuwe bewoners een woonplek gaan vinden (tegen de achtergrond van grote woningnood).

Tijdelijkheid in de steun is ook een aandachtspunt. Subsidie wordt in principe tijdelijk toegekend. Waar het voorheen om een jaarlijkse subsidie ging het nu om een vierjaarlijkse subsidie. Dat geeft al rust, maar geeft toch spanning en vraagt een inspanning voor bewoners (en hun begeleiders).

Voor Staedion kan dit betekenen:

- Ga zorgvuldig om met het belang van deelnemende bewoners; voor hen heeft de moestuin een grote waarde. In de afweging over de toekomst van een plek moet deze waarde goed meegewogen worden, in een zo open en transparant mogelijk afwegingsproces. Waar nodig en mogelijk wordt ook een alternatief geboden.
- Besef daarbij dat een moestuin groeit: naarmate ze langer bestaat is de kans groot dat de effecten en organisatiegraad gegroeid zijn. De negatieve effecten van het opheffen van een buurtmoestuin zullen ook groter zijn, wanneer een buurtmoestuin langer bestaat.
- Zorg dat subsidie langjarig en laagdrempelig aangevraagd kan worden, op een manier die past bij bewoners (die bijvoorbeeld minder talig zijn). Bijvoorbeeld: mag de aanvraag ook door middel van een goed gesprek en mag verantwoording ook in de vorm van een opgenomen filmpje of een rondleiding?

5.4 Duizend motieven laten bloeien

Wat de gesprekken duidelijk maken is dat bewoners vanuit zeer uiteenlopende motieven betrokken zijn bij een buurtmoestuin. En dat er zeer uiteenlopende effecten mee gerealiseerd kunnen worden. Tegelijkertijd zien we in de literatuur dat de buurtmoestuin vanuit verschillende beleidsdomeinen omarmd wordt:

- als maatregel om de gezondheid te bevorderen;
- als project voor meer sociale cohesie of inclusiviteit;
- als mogelijkheid voor natuureducatie;
- als interventie voor gezonde, betaalbare voeding.

Dat kan uiteraard, maar brengt ook een risico met zich mee. Namelijk dat de buurtmoestuin te smal wordt bekeken. En mogelijk ook te smal wordt gewaardeerd en afgerekend, bijvoorbeeld bij de subsidieverstrekking. Vanuit bewonersperspectief is de buurtmoestuin 'meer' dan het effect op een smal beleidsdomein.

Voor Staedion kan dit betekenen:

- Zorg dat er een brede blik blijft bestaan op de moestuin. Wees terughoudend om moestuinen aan één beleidsdoel op te hangen. Ook in het contact met partnerorganisaties is het van belang moestuinen breed te waarderen.

5.5 Blijf betrokken

Het wordt gewaardeerd dat medewerkers af en toe hun gezicht laten zien. Zo maakt Staedion al vaak gebruik van de gastvrijheid van Stadsouse Spinozahof. Onderdeel daarvan kan ook zijn, dat er vragen gesteld worden over de toegankelijkheid van de buurtmoestuin voor nieuwe leden. Naarmate een groep langer en intensiever samenwerkt vormen ze een gemeenschap. De interne betrokkenheid op elkaar wordt sterker. Hieruit ontstaan ook de diverse effecten. Dat kan echter ook betekenen dat het voor anderen moeilijker wordt om aan te sluiten. Voor hen is de gemeenschap van deelnemende bewoners te gesloten, ze krijgen de indruk - terecht of onterecht - niet welkom te zijn, dat het niet voor hen is. Of dat nu het geval is bij de onderzochte moestuinen kunnen we niet vaststellen, maar is wel een ontwikkeling die bij andere bewonersinitiatieven regelmatig te zien is. Zeker wanneer er sprake is van zelforganisatie, is dit risico aanwezig.

Voor Staedion kan dit betekenen...

- Dat in het contact ook in gesprek wordt gebracht: wie bepaalt bij jullie wie een tuintje mag hebben? organiseren jullie ook iets voor de buurt? hoe ga je ermee om als iemand zich wil aansluiten, maar er eigenlijk geen ruimte is?

- Dat het oog houden op toegankelijkheid en 'openheid' een aandachtspunt wordt in de opdracht van de steunende professional.

6 Referenties

Armstrong, D. (2000). A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. *Health & Place* 6: 319-327.

Bout, E. van den (2013). Buurtmoestuinen in kaart. *De Groene Ruimte*, 2013-2: 20-23

Bronsveld, C. (2014). *Onze oogst. Sociale effecten van Rotterdamse stadslandbouwprojecten*. Rotterdam: trichis.

Ferris, J., Norman & Sempik, J. (2002). Community Gardens and the Social Dimension of Sustainable Development. *Social Policy & Administration*. 2002, 35(5): 559-568.

Firth, C., Maye, D. & Pearson, D. (2011). Developing “community” in community gardens. *The International Journal of Justice and Sustainability* Volume 16, 2011 - Issue 6: community gardens: 555-568

Ghallab, R. (2024). *Cultivating Connections: Exploring the Impact of Community Gardens on Social Cohesion*. Uppsala: SLU.

Glover, T.D., Parry, D.C. & Shinew, K.J. (2005). *Building Relationships, Accessing Resources: Mobilizing Social Capital in Community Garden Contexts*.

Kieft, E. & Hassink, J. (2004). “Noem het maar gewoon ‘medicijn’” *De betekenis van wijktuinen voor het welbevinden van stadsbewoners in Amsterdam NIDO Programma ‘Landbouw en Groen voor een Gezonde Samenleving’*. Wageningen: WUR/Nido.

Spierings, B., Liempt, I. van & Maliepaard, E. (2016). *Gezonde steden, buurttuinen en nieuwe ongelijkheid*. Gezond Stad, 2016-3: 22-23”

Veen, E. J. (2015). *Community gardens in urban areas: A critical reflection on the extent to which they strengthen social cohesion and provide alternative food*. PhD Thesis. Wageningen: WUR.

Vos, C., Pen, S., Dries, M. van den, Nwanwor, E. & Dekkers, C. (2023). *De StadsOase Spinozahof*. Den Haag: GGD Haaglanden.

Colofon

Leefbaarheidsinterventies onder de loep
Deelrapport 1: Buurtmoestuinen

Opdrachtgever(s)

Staedion

Auteurs

Maarten Kwakernaak
Jochum Deuten

Uitgave

Bureau Onderzoek | juli 2025

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Bureau Onderzoek B.V. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan en wordt gewaardeerd, mits daarbij de bron wordt vermeld.